

کاربرد راهبردهای توسعه اجتماعی در برنامه‌ریزی کالبد شهری

مورد مطالعه: فولادشهر در استان اصفهان

شقایق پرهیزگار*: دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، ایران.
مسعود تقوایی: استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، ایران.

چکیده

این پژوهش با هدف تبیین راهبردهای توسعه اجتماعی و ترجمه کاربست آن‌ها در برنامه‌ریزی کالبدی شهر فولادشهر انجام شد. مسئله اصلی، چگونگی انعکاس نیازها و اولویت‌های اجتماعی در طرح‌های کالبدی شهری است. روش‌شناسی تحقیق، ترکیبی (کیفی-کمی) و بر پایه تحلیل SWOT بوده است. ماهیت و گردآوری داده‌ها به این صورت بود که داده‌های پایه از طریق مطالعات اسنادی و میدانی فراهم آمد و سپس با طراحی پرسشنامه‌ای مبتنی بر طیف لیکرت، ارزیابی جامعی از شاخص‌های اجتماعی به عمل آمد. حوزه مطالعاتی و جامعه آماری شامل شهر فولادشهر و دو گروه هدف کارشناسان و مدیران اجرایی بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح انجام گرفت: نخست، تحلیل آماری داده‌های پرسشنامه (شامل محاسبه میانگین و انحراف معیار برای هر گویه به تفکیک گروه‌های پاسخ‌دهنده) و سپس، تحلیل محتوایی برای تدوین ماتریس SWOT. نتایج مهم حاکی از آن بود که ادراکات و اولویت‌های دو گروه در برخی حوزه‌ها همپوشانی داشت و در برخی دیگر شکاف معناداری مشاهده می‌شد. نقاط قوت (نظیر مشارکت اجتماعی بالا)، ضعف‌ها (نظیر کاهش حس تعلق)، فرصت‌ها (نظیر ظرفیت حمایت‌سیاستی) و تهدیدها (نظیر مهاجرت نخبگان) شناسایی و در قالب ماتریس SWOT دسته‌بندی شدند. بر این اساس، ۱۷ راهبرد در چهار دسته SO، WO، ST و WT تدوین گردید. اولویت‌بندی نهایی راهبردها با بهره‌گیری از مدل QSPM به صورت کمی انجام شد که نشان داد راهبردهای نوع SO از بالاترین میانگین جذابیت برخوردارند. دستاورد عینی پژوهش، تبدیل این راهبردهای اجتماعی به دلالت‌های کالبدی و ارائه نقشه‌راهی بود که راهبردها را به طرح‌ها و پروژه‌های اجرایی در مقیاس شهر و محله پیوند می‌زند. این نقشه راه می‌تواند مبنای مناسبی برای تدوین طرح‌های جامع و تفصیلی آتی فولادشهر قرار گیرد.

واژگان کلیدی: توسعه اجتماعی شهری، تحلیل راهبردی (SWOT)، QSPM، برنامه‌ریزی کالبدی، اصفهان، فولادشهر.

Application of Social Development Strategies in Urban Physical Planning Case Study: Folangshahr in Isfahan Province

Abstract

This research was conducted with the aim of explaining social development strategies and translating their application into physical planning of Folangshahr city. The main issue is how to reflect social needs and priorities in urban physical plans. The research methodology was mixed (qualitative-quantitative) and based on SWOT analysis. The nature and collection of data was such that basic data were obtained through documentary and field studies, and then a comprehensive assessment of social indicators was made by designing a questionnaire based on the Likert scale. The study area and statistical population included Folangshahr city and two target groups of experts and executive managers. Data analysis was conducted at two levels: first, statistical analysis of questionnaire data (including calculating the mean and standard deviation for each item by respondent groups) and then, content analysis to develop a SWOT matrix. The important results indicated that the perceptions and priorities of the two groups overlapped in some areas and in others, there was a significant gap. Strengths (such as high social participation), weaknesses (such as reduced sense of belonging), opportunities (such as political support capacity), and threats (such as elite migration) were identified and categorized in the form of a SWOT matrix. Accordingly, 17 strategies were developed in four categories: SO, WO, ST, and WT. The final prioritization of strategies was carried out quantitatively using the QSPM model, which showed that SO-type strategies had the highest average attractiveness. The objective achievement of the research was to transform these social strategies into physical implications and provide a roadmap that links the strategies to plans and executive projects at the city and neighborhood scale. This roadmap can be a suitable basis for developing future comprehensive and detailed plans for Folangshahr.

Keywords: Urban social development, strategic analysis (SWOT), QSPM, physical planning, Isfahan, Folangshahr.

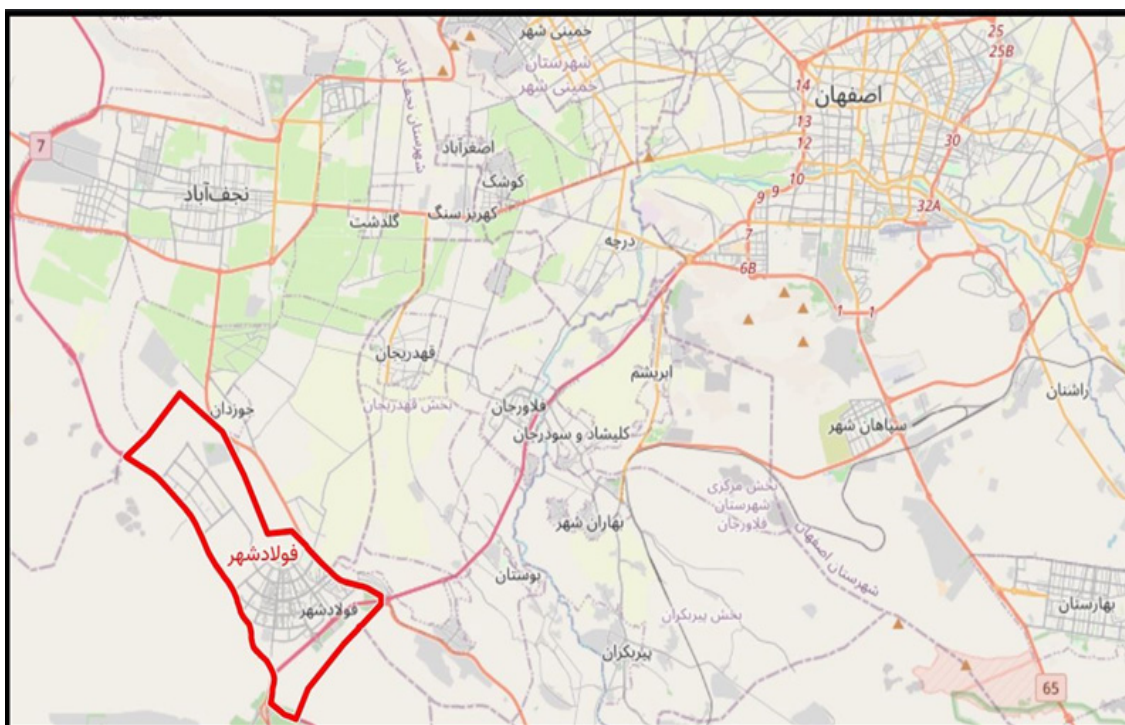
مقدمه

شهر فولادشهر به عنوان یکی از کانون‌های جمعیتی و صنعتی استان اصفهان، در گذار از هویت صرفاً صنعتی به شهری با کارکردهای اجتماعی پیچیده، با چالش‌های ساختاری متعددی در حوزه توسعه اجتماعی روبرو است. این شهر که در ابتدا با هدف اسکان نیروی کار صنعتی شکل گرفت، در دهه‌های اخیر تحولات جمعیتی‌شناسی شایان توجهی را تجربه کرده که تغییرات معناداری در ساختار جمعیت، ترکیب قومی و الگوهای سکونتگاهی ایجاد کرده است. این دگرگونی‌های اجتماعی، بازتاب مستقیمی در سازمان فضایی و کالبد شهر داشته و لزوم بازنگری در طرح‌های توسعه شهری را با رویکردی یکپارچه به مسائل اجتماعی-کالبدی ایجاب می‌کند. مطالعات اولیه حاکی از شکاف‌های قابل توجهی است: پتانسیل تنوع قومی و فرهنگی به دلیل ضعف در مدیریت یکپارچه شهری و برنامه‌ریزی اجتماعی، به‌طور کامل بالفعل نشده؛ شواهدی از کاهش سرمایه اجتماعی و احساس تعلق به‌ویژه در بین نسل جوان و محلات حاشیه‌ای مشاهده می‌شود؛ و نابرابری فضایی در توزیع امکانات و خدمات بین محلات مختلف، عدالت دسترسی را با چالش مواجه ساخته است. این امر به وضوح نشان‌دهنده شکاف بین برنامه‌ریزی کالبدی و نیازهای اجتماعی است. علاوه بر این، اقتصاد تک‌بعدی و متکی بر صنعت، تاب‌آوری جامعه را کاهش داده است. در بعد مدیریتی، فقدان یک سند راهبردی منسجم که بتواند به‌صورت یکپارچه به تقویت قوت‌ها، رفع ضعف‌ها، بهره‌برداری از فرصت‌ها و مقابله با تهدیدها بپردازد، به وضوح احساس می‌شود؛ بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش، "تدوین راهبردهای توسعه بعد اجتماعی شهر فولادشهر با تأکید بر تقویت سرمایه اجتماعی، تاب‌آوری جامعه و عدالت فضایی در چارچوب یک برنامه عمل‌عملیاتی و قابل اجرا" است. پرداختن به این مسئله از چند جهت حائز اهمیت است، این تحقیق در پی پرکردن شکاف بین حوزه‌های «توسعه اجتماعی» و «برنامه‌ریزی کالبدی-فضایی» است و با ارائه چارچوبی برای ترجمه راهبردهای اجتماعی به اقدامات و پروژه‌های فضایی، به غنای ادبیات برنامه‌ریزی شهری یکپارچه کمک می‌کند. از طرفی خروجی این تحقیق به‌صورت یک نقشه راه عملیاتی، می‌تواند مستقیماً مبنای تدوین و بازنگری طرح‌های جامع و تفصیلی شهر فولادشهر قرار گیرد و به مدیران و برنامه‌ریزان شهری در تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر شواهد یاری رساند. همچنین تمرکز بر عدالت فضایی، افزایش تاب‌آوری و تقویت سرمایه اجتماعی و حس تعلق، به ارتقای کیفیت زندگی تمام ساکنین، کاهش نابرابری‌های محله‌ای و ایجاد شهری منسجم‌تر و عادلانه‌تر در فولادشهر منجر خواهد شد.

هدف کلی این پژوهش، تبیین و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه اجتماعی و ترجمه آن‌ها به اقدامات کالبدی-فضایی در شهر فولادشهر است. سؤال کلیدی این پژوهش عبارت است از: "با بهره‌گیری از تحلیل جامع وضع موجود، چگونه می‌توان مجموعه‌ای از راهبردهای عملیاتی توسعه اجتماعی را طراحی و اولویت‌بندی کرد که قابلیت تبدیل به راهکارهای فضایی و اجرایی در اسناد برنامه‌ریزی کالبدی شهر فولادشهر را داشته باشند؟"

داده‌ها و روش کار

شهرستان فولادشهر در ۲۰ کیلومتری جنوب غرب اصفهان و ۱۱ کیلومتری شمال شرقی مرکز شهرستان واقع شده است (شیرانی سرمازه و همکاران، ۱۳۹۸). براساس اسناد طرح جامع، جمعیت این شهر در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰ روندی افزایشی داشته است. در دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵، ورود گسترده مهاجران جنگ‌زده موجب شد جمعیت شهر حدود چهار برابر شده و به ۲۸,۲۴۲ نفر برسد. اگرچه در دهه بعد بخشی از مهاجران به موطن اصلی خود بازگشتند، ولی فولادشهر همواره نقش شهری مهاجرپذیر را حفظ کرده است (طرح بازنگری در طرح جامع، ۱۳۹۳).

نقشه ۱: موقعیت فولادشهر

میانگین جذابیت، به صورت کمی اولویت‌بندی شدند. این فرآیند نظام‌مند، امکان ارائه تحلیلی عینی و مبتنی بر داده را از وضعیت اجتماعی فولادشهر و اولویت‌های راهبردی آن فراهم نموده است.

پیشینه پژوهش و مبانی نظری

توسعه راهبردی شهری با تأکید بر ابعاد اجتماعی، یکی از چالش‌های اساسی برنامه‌ریزی شهری در قرن بیست و یکم محسوب می‌شود. این موضوع در شهرهای جدید که با هدف تمرکززدایی و توزیع متعادل جمعیت طراحی شده‌اند، اهمیت دوچندانی می‌یابد. شهر جدید فولادشهر نمونه‌ای است که نیازمند تحلیل جامع ابعاد اجتماعی توسعه راهبردی خود می‌باشد. توسعه پایدار شهری به عنوان یک مفهوم اساسی در راهبرد حفاظت سازمان ملل در دهه ۱۹۸۰ مطرح شد و به توسعه‌ای اشاره دارد که نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن توانایی‌های نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهایشان برآورده می‌کند (شیرانی سرمازه و همکاران، ۱۳۹۸). از نقاط قوت این پژوهش می‌توان به ارائه چارچوب مفهومی کلان برای توسعه شهری اشاره کرد. این مفهوم دارای سه بعد اصلی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است که بعد اجتماعی آن بر ثبات و بقا تمرکز دارد (بهزادپور و همکاران، ۱۳۹۸). نقطه قوت این پژوهش تأکید بر ابعاد چندگانه و پیوستگی

این پژوهش با هدف تدوین و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه اجتماعی قابل ترجمه به اقدامات کالبدی، از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی و از نظر روش، ترکیبی (کمی-کمی) است. چارچوب راهبردی آن، تحلیل SWOT و برای اولویت‌بندی نهایی از مدل کمی QSPM بهره می‌گیرد. جامعه آماری تحقیق را دو گروه کلیدی در شهر فولادشهر استان اصفهان تشکیل می‌دهند: (۱) مدیران اجرایی و کارشناسان اجرایی حوزه شهری. با روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی و براساس اصل اشباع نظری، نمونه‌ای به حجم ۷۰ نفر انتخاب شد. گردآوری داده‌ها در دو فاز انجام گرفت: در فاز کیفی، از مطالعات اسنادی (طرح‌ها، آمار و گزارش‌ها) و مشاهدات میدانی با چک‌لیست برای شناخت پایه و استخراج اولیه عوامل استفاده شد. در فاز کمی، ابزار اصلی، پرسشنامه محقق ساخته بود که در دو بخش طراحی شد: بخش اول (براساس مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای و تخصیص وزن) برای ارزیابی نهایی عوامل SWOT و بخش دوم برای ارزیابی راهبردها در مدل QSPM. تحلیل داده‌ها نیز طی سه مرحله صورت پذیرفت: ابتدا داده‌های پرسشنامه با محاسبه میانگین و انحراف معیار به تفکیک گروه‌ها تحلیل توصیفی شد. سپس، با محاسبه میانگین وزنی عوامل، ماتریس SWOT تشکیل و ۱۷ راهبرد کلان تدوین گردید. درنهایت، راهبردها با وارد شدن به ماتریس QSPM و محاسبه جذابیت کل و

بحث و یافته‌ها

در این پژوهش، داده‌های موردنیاز از طریق دو نسخه پرسشنامه‌ای مبتنی بر طیف لیکرت گردآوری شد که به‌صورت موازی میان دو گروه هدف شامل کارشناسان مجرب آشنا با منطقه فولادشهر و مدیران اجرایی مرتبط با امور شهری توزیع گردید. این رویکرد دوگانه، امکان مقایسه و تحلیل تطبیقی بین دیدگاه‌های تخصصی و مدیریتی را فراهم ساخته و موجب افزایش عمق و دقت در تحلیل‌های بعدی شد. مشارکت کارشناسان باعث شد تا ابعاد علمی، ساختاری و تخصصی وضعیت اجتماعی فولادشهر به‌صورت عمیق‌تری مورد ارزیابی قرار گیرد، در حالی که نظرات مدیران اجرایی بازتاب‌دهنده دیدگاه‌های اجرایی، تصمیم‌گیرانه و میدانی در حوزه‌های مختلف اجتماعی بودند. به‌منظور امکان‌سنجی تحلیل‌های کمی، داده‌های کیفی پرسشنامه‌ها طی فرآیندی نظام‌مند به مقادیر عددی تبدیل شده و برای هر متغیر، شاخص‌های آماری کلیدی شامل میانگین (به‌عنوان معیار گرایش مرکزی) و انحراف معیار (به‌عنوان شاخص پراکندگی داده‌ها) به تفکیک برای هر گروه محاسبه گردید. این تحلیل دوفعده‌ای، بستری برای شناسایی نقاط اشتراک و افتراق میان نگاه کارشناسان و مدیران اجرایی فراهم آورد. به‌ویژه، مقایسه‌ی مقادیر میانگین پاسخ‌ها در هر سؤال، نشان داد که در برخی متغیرها هم‌سویی معناداری میان دو گروه وجود دارد و در برخی دیگر تفاوت‌های آشکاری به چشم می‌خورد. خروجی‌های توصیفی حاصل، مبنای اجرای تحلیل سوات (SWOT) قرار گرفت تا با اتکا به داده‌های کمی شده، نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با ساختار اجتماعی فولادشهر به تفکیک دیدگاه هر دو گروه شناسایی شوند. این تلفیق تحلیلی، پیوندی منطقی میان داده‌های آماری و ارزیابی راهبردی برقرار کرده و امکان تدوین راهبردهای واقع‌گرایانه و قابل‌اجرا را بر پایه‌ی شواهد میدانی و نظری برای توسعه‌ی آتی این منطقه و استفاده در طرح‌های جامع و تفصیلی فراهم نموده است. نوع محاسبات انجام شده در پژوهش به این صورت است که فیلد وزن با استفاده از روشی نظام‌مند محاسبه گردید، به‌طوری که هر امتیاز به‌صورت نسبی و با تقسیم بر مجموع کل امتیازات سنجیده شد.

ارزش هر شاخص از طریق ترکیب نظام‌مند دو مؤلفه کلیدی، یعنی امتیاز خام و وزن نسبی آن محاسبه گردید. این عملیات با ضرب این دو پارامتر در یکدیگر انجام پذیرفت تا ارزش نهایی هر معیار بدست آید. چنین رویکردی امکان ارزیابی عادلانه و جامع‌تر شاخص‌ها را فراهم می‌سازد و در مطالعات تصمیم‌گیری چندمعیاره از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. فرآیند تفکیک عوامل به چهار گروه اصلی نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها مبتنی بر دو

آن‌ها در توسعه شهری است. شهرهای جدید به عنوان اجتماع‌های برنامه‌ریزی‌شده‌ای تعریف می‌شوند که برای دستیابی به اهداف مشخص و از پیش تعیین‌شده ایجاد شده‌اند و معمولاً برای تمرکززدایی زیستی، اقتصادی و اجتماعی در نواحی کلانشهرها طراحی می‌شوند (صابونی و همکاران، ۱۳۹۹). نقطه قوت این مطالعه ارائه تعریف واضح از ماهیت و هدف شهرهای جدید است. سرمایه اجتماعی به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه اشاره دارد که از طریق هنجارها و اعتماد متقابل، به تحقق اهداف افراد و جامعه کمک می‌کند (صفرعلیزاده و همکاران، ۱۴۰۱). نقطه قوت این پژوهش شناسایی مؤلفه‌های کلیدی سرمایه اجتماعی مانند اعتماد، مشارکت و تعلق برای تحقق توسعه پایدار شهری است.

از طرفی، پژوهش‌ها حاکی از آن است که طراحی و توسعه شهر جدید فولادشهر نتوانسته است حس تعلق و هویت مکانی مناسبی در ساکنین ایجاد نماید (وارثی و همکاران، ۱۳۹۰). نقطه ضعف این پژوهش آشکارسازی یک شکاف اساسی در تحقق اهداف اجتماعی شهرهای جدید است. همچنین براساس یافته‌های کیوانداریان و شهبان (۱۳۹۶)، «شهرهای جدید پیرامون اصفهان از نظر شاخص‌های اجتماعی مانند مشارکت شهروندی و انسجام اجتماعی در سطح مطلوبی قرار ندارند». نقطه ضعف این مطالعه شناسایی ضعف در شاخص‌های عینی توسعه اجتماعی در این‌گونه شهرها است. کاظمی دارافشانی و شفیع (۱۳۹۴) در پژوهش خود دریافتند که «شهرداری فولادشهر در شاخص‌های حکمروایی خوب شهری مانند مشارکت شهروندی و پاسخگویی با چالش‌های جدی مواجه است». نقطه ضعف این تحقیق نشان‌دهنده ضعف ساختاری در نهاد مدیریت محلی است. پیرو پژوهش خسروی حاجی‌وند و همکاران (۱۳۹۹)، «عدم هماهنگی مدیریتی بین شهر جدید فولادشهر و سکونتگاه‌های پیرامون، چالش‌های عمده‌ای در ارائه خدمات شهری ایجاد کرده است». نقطه ضعف این پژوهش تأکید بر مشکل مدیریت ناحیه‌ای و یکپارچه است. در سال‌های اخیر، افزایش آگاهی‌های اجتماعی و تقویت نهادهای مدنی محلی به عنوان یک تحول مثبت در فولادشهر مشاهده شده و توجه بیشتر به برنامه‌ریزی راهبردی نشان‌دهنده حرکت به سمت بهبود مدیریت شهری است. نقطه قوت این گزاره شناسایی فرصت‌های نوظهور و ظرفیت‌های داخلی برای بهبود وضعیت موجود است.

این چالش‌ها و تحولات نشان می‌دهد که فولادشهر نیازمند برنامه‌ریزی یکپارچه و همه‌جانبه برای تقویت انسجام اجتماعی، بهبود توزیع عادلانه خدمات و ایجاد فرصت‌های اقتصادی-اجتماعی است.

ملاک اساسی کنترل‌پذیری و منشأ اثرگذاری بوده است. عوامل داخلی که شامل ویژگی‌های ذاتی و ساختاری شهر فولادشهر می‌شوند، به دو دسته نقاط قوت (عوامل داخلی مثبت با ارزش نهایی بالاتر از ۰.۷۵) و نقاط ضعف (عوامل داخلی منفی با ارزش نهایی کمتر از ۰.۵) تقسیم شده‌اند. در مقابل، عوامل خارجی که ناشی از شرایط محیط کلان و خارج از حیطه کنترل مستقیم مدیریت شهری هستند، به فرصت‌ها (عوامل خارجی مثبت با امتیاز بالاتر از ۳) و تهدیدها (عوامل خارجی منفی با امتیاز کمتر از ۲.۵) تفکیک شده‌اند. این نظام دسته‌بندی نه تنها امکان تحلیل دقیق‌تر وضعیت موجود را فراهم کرده، بلکه مبنای علمی

مناسبی برای تدوین راهبردهای چهارگانه ST، WO، SO و WT ایجاد نموده است. به گونه‌ای که هر راهبرد می‌تواند متناسب با ترکیب خاصی از این عوامل طراحی و ارزیابی گردد. دقت در این دسته‌بندی به‌ویژه در تعیین مرز بین عوامل داخلی و خارجی، نقش تعیین‌کننده‌ای در کیفیت نهایی راهبردهای پیشنهادی داشته است.

در ادامه، جدول دسته‌بندی سؤالات پاسخ‌داده شده توسط دو گروه کارشناسان و مدیران اجرایی، به همراه میانگین امتیاز هر پرسش و جایگاه آن در چارچوب SWOT ارائه می‌شود:

جدول ۱. مقایسه‌ای امتیازات پرسشنامه

شاخص	میانگین کارشناسان	میانگین مدیران اجرایی	تفسیر
حس تعلق	۲/۶۳	۳/۱۴	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
تنوع قومی	۴/۵۸	۳/۷۱	توافق نظر مثبت بین دو گروه؛ شاخص از نظر هر دو گروه نقطه قوت محسوب می‌شود.
همزیستی مسالمت‌آمیز	۳/۵۳	۳/۵۷	توافق نظر مثبت بین دو گروه؛ شاخص از نظر هر دو گروه نقطه قوت محسوب می‌شود.
استرس و فشار روحی	۳/۲۶	۳/۰۰	دیدگاه هر دو گروه نسبتاً میانه است؛ نیاز به بررسی دقیق‌تر برای تعیین وضعیت این شاخص وجود دارد.
نشاط و سرزندگی اجتماعی	۲/۳۷	۳/۲۹	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
عدالت اجتماعی	۲/۵۸	۳/۰۰	دیدگاه هر دو گروه نسبتاً میانه است؛ نیاز به بررسی دقیق‌تر برای تعیین وضعیت این شاخص وجود دارد.
رضایت اقشار آسیب‌پذیر (معلولین، سالمندان)	۲/۰۰	۲/۸۶	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
دسترسی به فضاهای عمومی	۲/۷۴	۳/۰۰	دیدگاه هر دو گروه نسبتاً میانه است؛ نیاز به بررسی دقیق‌تر برای تعیین وضعیت این شاخص وجود دارد.
خدمات اجتماعی (آموزش و بهداشت)	۲/۶۳	۳/۰۰	دیدگاه هر دو گروه نسبتاً میانه است؛ نیاز به بررسی دقیق‌تر برای تعیین وضعیت این شاخص وجود دارد.
پراکندگی و دسترسی به امکانات ورزشی و تفریحی	۲/۳۷	۳/۱۴	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
امنیت اجتماعی	۲/۲۱	۲/۲۹	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
آگاهی عمومی	۲/۳۷	۲/۸۶	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.

شاخص	میانگین کارشناسان	میانگین مدیران اجرایی	تفسیر
تناسب جوامع چند نسلی	۳/۰۰	۳/۰۰	دیدگاه هر دو گروه نسبتاً میانه است؛ نیاز به بررسی دقیق‌تر برای تعیین وضعیت این شاخص وجود دارد.
مشارکت اجتماعی	۲/۰۰	۳/۱۴	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار شهری	۲/۲۱	۲/۵۷	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد	۲/۰۰	۳/۰۰	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
ارتقاء تعاملات اجتماعی	۲/۰۰	۳/۱۴	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
ارتقاء رفتارهای اجتماعی	۲/۴۲	۳/۲۹	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
طرح‌های بازآفرینی شهری	۲/۳۲	۳/۴۳	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پیوندهای اجتماعی	۲/۷۹	۳/۴۳	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
عدالت بین نسلی	۲/۰۵	۳/۰۰	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
مشارکت شهروندان در حفاظت از محیط‌زیست	۲/۲۶	۳/۲۹	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
آلودگی‌های زیست‌محیطی	۳/۲۲	۳/۴۳	دیدگاه هر دو گروه نسبتاً میانه است؛ نیاز به بررسی دقیق‌تر برای تعیین وضعیت این شاخص وجود دارد.
توسعه اجتماعی و پایداری محیط‌زیست	۲/۲۶	۲/۸۶	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
فرهنگ زیست‌محیطی	۲/۶۳	۳/۱۴	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
یکپارچگی سیاست‌های اجتماعی	۲/۲۱	۲/۵۷	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
تاب‌آوری اجتماعی	۲/۳۳	۲/۸۶	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
عدالت در توزیع زیرساخت‌های سبز	۲/۴۲	۳/۷۱	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
تاب‌آوری اجتماعی	۲/۲۸	۲/۷۱	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.

شاخص	میانگین کارشناسان	میانگین مدیران اجرایی	تفسیر
مشارکت زنان	۲/۳۲	۳/۲۹	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
دسترسی زنان به خدمات اجتماعی	۲/۳۲	۳/۰۰	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
نابرابری‌های جنسیتی	۲/۴۷	۳/۰۰	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
فرصت‌های شغلی، تحصیلی و فرهنگی	۱/۹۵	۲/۵۷	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
مشارکت جوانان	۱/۸۹	۲/۵۷	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
فضاهای شهری	۱/۹۵	۳/۰۰	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
امنیت سالمندان	۲/۱۶	۲/۵۷	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
کاهش بزهکاری	۲/۳۲	۲/۷۱	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
امنیت روانی	۲/۴۷	۲/۵۰	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
مراکز فرهنگی و ورزشی	۲/۶۳	۲/۴۳	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
تعامل فرهنگی	۲/۶۸	۳/۱۴	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
کیفیت آموزش عمومی	۲/۳۲	۲/۷۱	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
سیاست‌های شهری	۱/۸۹	۲/۵۷	هم‌گرایی در ارزیابی منفی؛ این شاخص به‌عنوان یک ضعف مشترک در وضعیت اجتماعی شناسایی می‌شود.
رضایت اقشار خاص	۱/۸۴	۳/۱۴	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.
فعالیت‌های داوطلبانه و همیاری اجتماعی	۲/۲۶	۳/۰۰	تفاوت دیدگاه معنادار؛ مدیران اجرایی نگاه مثبت‌تری دارند در حالی که کارشناسان آن را نقطه ضعف می‌دانند.

جدول ۲: تحلیل نقاط قوت بعد اجتماعی فولادشهر

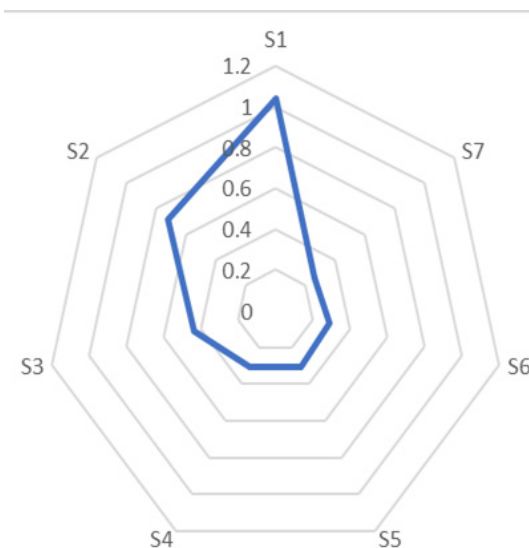
پارامتر	وزن	امتیاز	ارزش (وزن × امتیاز)
تنوع قومی	۰/۲۵	۴/۱۴	۱/۰۴
همزیستی مسالمت‌آمیز	۰/۲۰	۳/۶۲	۰/۷۲
تعامل فرهنگی	۰/۱۵	۲/۹۲	۰/۴۴
عدالت در زیرساخت‌های سبز	۰/۱۰	۳/۰۹	۰/۳۱
شبکه‌های اجتماعی مجازی	۰/۱۰	۳/۱۰	۰/۳۲
طرح‌های بازآفرینی شهری	۰/۱۰	۲/۸۶	۰/۲۹
مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد	۰/۱۰	۲/۵۵	۰/۲۶
جمع کل	۱/۰۰	-	۳/۳۷

براساس میانگین پاسخ‌های ثبت‌شده به پرسشنامه‌ی ۴۵ سؤالی بخش اجتماعی شهر فولادشهر در دو گروه کارشناسان و مدیران اجرایی، سؤالات بر مبنای ارزش عددی و ماهیت درونی یا بیرونی آن‌ها در قالب چهار بُعد تحلیل SWOT یعنی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها دسته‌بندی شدند. سؤالاتی که دارای میانگین بالا (بین ۴ تا ۵) بودند و ناظر بر عوامل درونی مانند مشارکت اجتماعی، سطح سواد، انسجام محلی یا کارآمدی نهادهای محلی بودند، به‌عنوان نقاط قوت (Strengths) شناسایی شدند. این گویه‌ها نشان‌دهنده ظرفیت‌های موجود در ساختار اجتماعی فولادشهر برای تقویت توسعه اجتماعی هستند. در مقابل، گویه‌هایی که به عوامل درونی اشاره داشتند اما میانگین پایینی (کمتر از ۳) کسب کرده بودند، به‌عنوان نقاط ضعف (Weaknesses) شناسایی شدند. این دسته شامل مواردی چون ضعف در حس تعلق مکانی، پایین بودن سطح مشارکت زنان، یا فقدان زیرساخت‌های فرهنگی

و اجتماعی در برخی محله‌ها بود که نیازمند برنامه‌ریزی و تقویت در سیاست‌گذاری‌های شهری است. در سطح عوامل بیرونی، گویه‌هایی که میانگین بالایی داشتند و به حمایت نهادهای فرادست، وجود فرصت‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی یا پشتیبانی سیاست‌های ملی از برنامه‌های شهری اشاره داشتند، در زمره فرصت‌ها (Opportunities) قرار گرفتند. این عوامل می‌توانند در صورت استفاده‌ی مؤثر از ظرفیت‌های درونی، مسیر توسعه اجتماعی فولادشهر را هموارتر کنند. درنهایت، گویه‌هایی که به مخاطرات بیرونی مانند روند پیری جمعیت، یا افزایش استرس و فشار روحی اشاره داشتند و میانگین پایینی کسب کرده بودند، به‌عنوان تهدیدها (Threats) شناسایی شدند. این مؤلفه‌ها در صورت بی‌توجهی، می‌توانند اثرات منفی قابل‌توجهی بر کیفیت زندگی اجتماعی شهروندان و پایداری ساختار جمعیتی و اجتماعی شهر داشته باشند. درنهایت جدول سوات به شرح زیر نگارش شد:

در تحلیل کمی نقاط قوت اجتماعی فولادشهر، هفت شاخص کلیدی با در نظر گرفتن سه دیدگاه کارشناسی، مدیریتی و پژوهشی (نظر محقق) شناسایی شده است. این شاخص‌ها همگی بیانگر ظرفیت‌های درونی و مزیت‌های ساختاری شهر هستند که می‌توانند پایه‌ای برای طرح‌های جامع و تفصیلی قرار گیرند. تنوع قومی با امتیاز نهایی ۱،۰۴ (در مقیاس وزنی شده) به عنوان برجسته‌ترین نقطه قوت شهر شناخته می‌شود. این شاخص که از همگرایی نسبی نظرات سه گروه ذینفع حاصل شده، نشان‌دهنده سرمایه اجتماعی ارزشمند فولادشهر در زمینه همزیستی فرهنگی است و می‌تواند به عنوان بستر برای توسعه گردشگری فرهنگی و تقویت هویت جمعی موردتوجه قرار گیرد. در رتبه بعد،

همزیستی مسالمت‌آمیز با امتیاز ۰،۷۲ قرار دارد که حاکی از وجود بسترهای فرهنگی مناسب برای تعامل سازنده بین گروه‌های مختلف اجتماعی در شهر است. این شاخص به‌ویژه با توجه به نظر تعدیل‌گر محقق که میانگین نظرات کارشناسان و مدیران اجرایی را به سمت مثبت‌تر سوق داده، از پتانسیل بالایی برای توسعه برنامه‌های اجتماعی برخوردار است. شاخص‌های عدالت در توزیع زیرساخت‌های سبز (۰،۳۱) و تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی (۰،۳۱) اگرچه امتیاز کمتری کسب کرده‌اند، اما به دلیل ماهیت درونی و امکان توسعه از طریق برنامه‌ریزی‌های داخلی، در زمره نقاط قوت دسته‌بندی شده‌اند. این شاخص‌ها نشان‌دهنده ظرفیت‌های نهفته‌ای هستند که با مدیریت

شکل ۱. عنکبوتی قوت‌ها

هوشمندانه می‌توانند به مزیت‌های ملموس شهری تبدیل شوند. نکته قابل تأمل، حضور شاخص‌هایی مانند مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد (۰,۲۶) و طرح‌های بازآفرینی شهری (۰,۲۹) در این جدول است که با وجود امتیاز متوسط، به پیشنهاد محقق و با توجه به پتانسیل‌های توسعه‌ای آن‌ها در فولادشهر، در زمره نقاط قوت قرار گرفته‌اند. این انتخاب هوشمندانه نشان‌دهنده نگاه راهبردی به ظرفیت‌های قابل ارتقاء شهر است. در تحلیل نهایی، این جدول با ترکیب هوشمندانه نظرات ذینفعان مختلف و اعمال دیدگاه کارشناسی محقق، تصویری واقع‌بینانه اما امیدوارکننده از توانمندی‌های اجتماعی فولادشهر ارائه می‌دهد. تمرکز بر شاخص‌های فرهنگی-اجتماعی در کنار توجه به ظرفیت‌های محیط‌زیستی، چارچوب مناسبی برای تدوین استراتژی‌های توسعه پایدار شهری فراهم می‌آورد. میانگین امتیاز نهایی ۳,۳۷ (از ۵) حاکی از وجود زمینه‌های مناسب اما نیازمند تقویت در حوزه‌های اجتماعی شهر است.

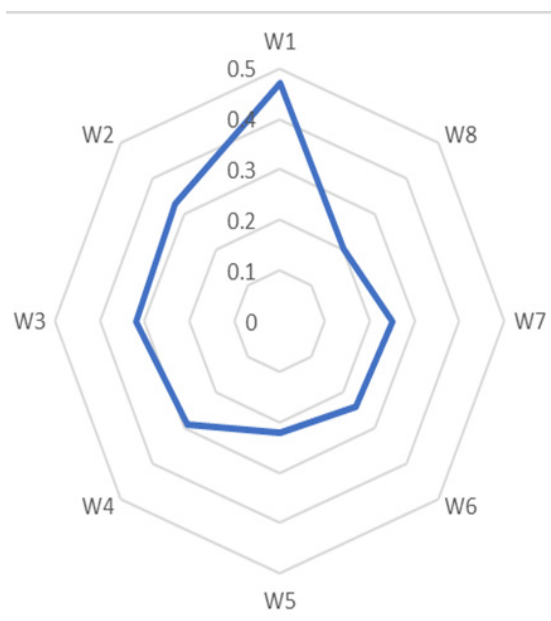
شناخت نقاط ضعف، به‌ویژه در بُعد اجتماعی که مستقیماً با کیفیت زندگی شهروندان مرتبط است، جدول (۵) به بررسی و تحلیل کمی نقاط ضعف بُعد اجتماعی شهر

جدول ۳: تحلیل نقاط ضعف بعد اجتماعی فولادشهر

پارامتر	وزن	امتیاز	ارزش (وزن × امتیاز)
رضایت اقشار آسیب‌پذیر (معلولین، سالمندان)	۰/۲	۲/۳۷	۰/۴۷
امنیت اجتماعی	۰/۱۵	۲/۲	۰/۳۳
مشارکت جوانان	۰/۱۵	۲/۱۳	۰/۳۲
کیفیت آموزش عمومی	۰/۱۲	۲/۴	۰/۲۹
سیاست‌های شهری	۰/۱۰	۲/۱۶	۰/۲۲
سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار	۰/۱۰	۲/۳۵	۰/۲۴
تاب‌آوری اجتماعی	۰/۱۰	۲/۴۵	۰/۲۵
کاهش بزهکاری	۰/۰۸	۲/۵	۰/۲
جمع کل	۱/۰۰	-	۲/۳۲

جمعیتی شهر و افزایش جمعیت سالمند در آینده، نیازمند توجه فوری است. در رتبه‌های بعدی، «امنیت اجتماعی» (۰,۳۳) و «مشارکت جوانان» (۰,۳۲) به عنوان دیگر نقاط ضعف بحرانی شناسایی شده‌اند که نشان‌دهنده شکاف بین نسل‌ها و ناامنی‌های موجود در فضای شهری است. نکته قابل تأمل، اختلاف نظر معنادار بین ارزیابی کارشناسان

تحلیل کمی ضعف‌های اجتماعی فولادشهر نشان‌دهنده وجود چالش‌های ساختاری در چند حوزه کلیدی است. جدی‌ترین نقطه ضعف مربوط به «رضایت اقشار آسیب‌پذیر» با امتیاز ۰,۴۷ است که بیانگر کاستی‌های جدی در نظام خدمات‌رسانی به گروه‌های خاص مانند سالمندان و معلولین می‌باشد. این مسئله با توجه به ترکیب

شکل ۲. عنکبوتی ضعفها

و مدیران اجرایی در برخی شاخص‌ها مانند مشارکت جوانان (اختلاف ۰,۶۸ امتیاز) است که نشان‌دهنده تفاوت در درک مسائل اجتماعی از سوی این دو گروه می‌باشد. شاخص‌های مربوط به کیفیت آموزش عمومی (۰,۲۹) و سیاست‌های شهری (۰,۲۲) نیز بیانگر ضعف‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی در سطح کلان‌شهر هستند. جمع‌بندی این تحلیل نشان می‌دهد که میانگین امتیاز نهایی ضعف‌ها (۲,۳۲) در مقایسه با میانگین قوت‌ها (۳,۳۷) پایین‌تر است که بیانگر غلبه نسبی چالش‌ها بر فرصت‌ها در حوزه اجتماعی فولادشهر می‌باشد. این یافته‌ها لزوم بازنگری در سیاست‌های اجتماعی و توجه ویژه به گروه‌های آسیب‌پذیر، جوانان و بهبود امنیت شهری را به عنوان اولویت‌های اصلی مدیریت شهری نشان می‌دهد.

دارد. جدول (۶) به بررسی و تحلیل کمی فرصت‌های پیش‌روی بُعد اجتماعی شهر فولادشهر می‌پردازد.

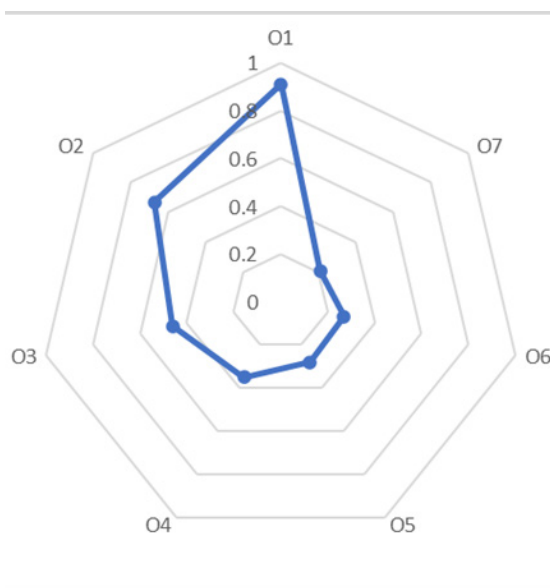
در کنار شناسایی کاستی‌ها و تهدیدها، تحلیل فرصت‌ها به عنوان مؤلفه‌های تسهیل‌گر حرکت به سوی آرمان‌های توسعه، جایگاهی هم‌تراز در فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی

جدول ۴: تحلیل فرصت‌های ابعاد اجتماعی فولادشهر

پارامتر	وزن	امتیاز	ارزش (وزن × امتیاز)
همجوار با مراکز علمی و پژوهشی	۰/۲۵	۳/۶۵	۰/۹۱
امکان توسعه گردشگری صنعتی	۰/۲	۳/۳۶	۰/۶۷
ظرفیت‌های مشارکت بخش خصوصی	۰/۱۵	۳/۰۸	۰/۴۶
دسترسی به شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای	۰/۱۲	۲/۹۱	۰/۳۵
سیاست‌های حمایتی استانی	۰/۱	۲/۸	۰/۲۸
مهاجرپذیری و نیروی کار جوان	۰/۱	۲/۷	۰/۲۷
پتانسیل‌های فرهنگی منطقه‌ای	۰/۰۸	۲/۵۹	۰/۲۱
جمع کل	۱/۰۰	-	۳/۱۵

جذب نیروهای متخصص را برای فولادشهر فراهم می‌سازد. در رتبه بعد، امکان توسعه گردشگری صنعتی با امتیاز ۰,۶۷ قرار دارد که از ظرفیت‌های منحصربه‌فرد این شهر صنعتی در جذب گردشگران تخصصی خبر می‌دهد. نکته قابل تأمل در این تحلیل، وجود شبکه‌ای از فرصت‌های مکمل است. از یک‌سو ظرفیت‌های مشارکت بخش خصوصی (۰,۴۶)

جدول تحلیل کمی فرصت‌های اجتماعی فولادشهر تصویری روشن از پتانسیل‌های توسعه‌ای این شهر ارائه می‌دهد. برجسته‌ترین فرصت پیش روی شهر، همجوار با مراکز علمی و پژوهشی با امتیاز نهایی ۰,۹۱ است که می‌تواند به عنوان موتور محرکه توسعه دانش‌بنیان شهر عمل کند. این مزیت راهبردی، امکان ایجاد پیوندهای علمی-صنعتی و

شکل ۳. عنکبوتی فرصت‌ها

و از سوی دیگر دسترسی به شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای (۰.۳۵) بستری مناسب برای توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر ایجاد کرده‌اند. این ترکیب هوشمندانه از مزیت‌ها، فولادشهر را در موقعیت ممتازی در منطقه قرار می‌دهد. با این وجود، تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که برخی فرصت‌ها مانند سیاست‌های حمایتی استانی (۰.۲۸) و مهاجرپذیری (۰.۲۷) هنوز به‌طور کامل شناسایی و بالفعل نشده‌اند. این موضوع نیاز به برنامه‌ریزی دقیق‌تر و تدوین راهبردهای عملیاتی دارد. به‌ویژه آنکه نظر محقق در برخی شاخص‌ها مانند مهاجرپذیری (با امتیاز ۲.۷۰) محافظه‌کارانه‌تر از نظرات کارشناسان و مدیران اجرایی است که نشان‌دهنده ملاحظات کارشناسی در ارزیابی واقع‌بینانه پتانسیل‌هاست. در نگاهی کلی، میانگین امتیاز فرصت‌ها (۳.۱۵) حکایت از آن دارد که فولادشهر از سرمایه اجتماعی و موقعیت جغرافیایی مطلوبی برخوردار است، اما بهره‌برداری کامل از این مزیت‌ها نیازمند عزم مدیریتی و مشارکت فعال ذینفعان است. این تحلیل می‌تواند مبنای ارزشمندی برای تدوین استراتژی‌های توسعه اجتماعی و اقتصادی شهر در افق بلندمدت باشد.

(۷) به بررسی و تحلیل کمی تهدیدهای پیش‌روی بُعد اجتماعی شهر فولادشهر می‌پردازد.

تحلیل محیط بیرونی به‌عنوان مکمل ارزیابی درونی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تدوین راهبردهای اثربخش دارد. جدول

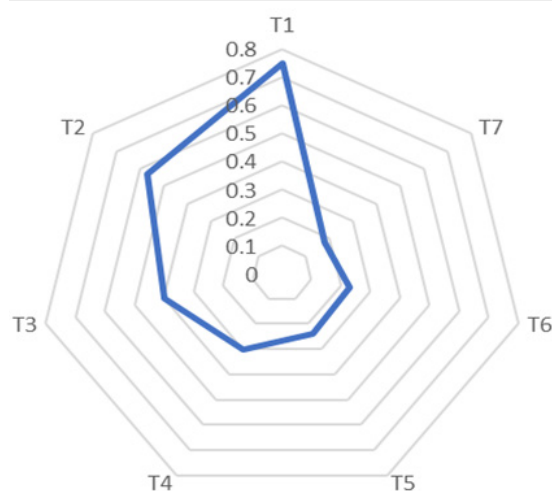
جدول ۵: تحلیل تهدیدات ابعاد اجتماعی فولادشهر

پارامتر	وزن	امتیاز	ارزش (وزن × امتیاز)
رقابت شهرهای همجوار برای جذب سرمایه‌گذاری	۰/۲۵	۳/۰۱	۰/۷۵
تغییر سیاست‌های کلان دولتی	۰/۲	۲/۸۶	۰/۵۷
مهاجرت نیروی کار متخصص	۰/۱۵	۲/۶۷	۰/۴
افزایش قیمت مسکن در منطقه	۰/۱۲	۲/۵۲	۰/۳
کاهش حمایت‌های استانی	۰/۱	۲/۴۱	۰/۲۴
رشد شهرهای رقیب در جذب گردشگر	۰/۱	۲/۲۹	۰/۲۳
آلودگی‌های زیست‌محیطی منطقه‌ای	۰/۰۸	۲/۱۹	۰/۱۸
جمع کل	۱/۰۰	-	۲/۶۷

پارادوکسی قابل تأمل ایجاد می‌کند - از یک‌سو فرصت همکاری و از سوی دیگر تهدید رقابت. تغییر سیاست‌های کلان دولتی با امتیاز ۰.۵۷، به عنوان دومین تهدید عمده، آسیب‌پذیری شهر را در برابر نوسانات سیاست‌گذاری‌های ملی آشکار می‌سازد. این عامل به‌ویژه برای شهرهای صنعتی که وابستگی بیشتری به سیاست‌های کلان اقتصادی دارند،

جدول تهدیدهای اجتماعی فولادشهر تصویری هشداردهنده اما واقع‌بینانه از چالش‌های پیش روی این شهر ارائه می‌دهد. در رأس این تهدیدها، رقابت شهرهای همجوار برای جذب سرمایه‌گذاری با امتیاز ۰.۷۵ قرار دارد که نشان‌دهنده فشار فزاینده محیط رقابتی بر توسعه شهری است. این مسئله به‌ویژه با توجه به مزیت همجواری فولادشهر با مراکز علمی،

نظر بین کارشناسان (که تهدیدها را جدی تر می بینند) و مدیران اجرایی (با نگاهی خوش بینانه تر) نیاز به ایجاد سازوکارهای مشارکتی برای درک مشترک از چالش ها را آشکار می سازد. این تحلیل می تواند مبنای ارزشمندی برای تدوین برنامه های تاب آوری اجتماعی در برابر شوک های بیرونی باشد.

شکل ۴. عنکبوتی فرصت ها

حائز اهمیت است. سازه های جمعیتی و نیروی انسانی نیز در معرض تهدیدات جدی قرار دارند. مهاجرت نیروی کار متخصص (۰,۴۰) مانند زنگ خطری است که هم زمان با ضعف های داخلی در جذب و حفظ جوانان (مشارکت جوانان: ۰,۳۲) در جدول ضعف ها) می تواند چرخه معیوبی ایجاد کند. این مسئله با تهدید افزایش قیمت مسکن در منطقه (۰,۳۰) که امکان اسکان نیروهای جوان را کاهش می دهد، تشدید می شود. نکته قابل تأمل، امتیاز نسبتاً پایین آلودگی های زیست محیطی منطقه ای (۰,۱۸) است که با وجود اهمیت موضوع، در مقایسه با سایر تهدیدها کمتر برجسته شده است. این ممکن است نشان دهنده اولویت بندی ذهنی پاسخ دهندگان یا کم توجهی نسبی به این بعد باشد. تحلیل تطبیقی این جدول با سایر بخش های ماتریس SWOT نشان می دهد که میانگین امتیاز تهدیدها (۲,۶۷) از یک سو پایین تر از میانگین فرصت ها (۳,۱۵) است که نویدبخش امکان مدیریت تهدیدها از طریق بهره برداری از فرصت ها است و از سوی دیگر بالاتر از میانگین ضعف ها (۲,۳۲) قرار دارد که هشدار می دهد تهدیدهای بیرونی می توانند ضعف های داخلی را تشدید کنند. راهبرد پیشنهادی برای مواجهه با این تهدیدها، توسعه سیستم پایش هوشمند تهدیدات منطقه ای همراه با تقویت همگرایی درون شهری است. به ویژه که اختلاف

یافته ها به طور کلی با مبانی نظری و پیشینه تحقیق، به ویژه در مورد ضعف سرمایه اجتماعی و مشارکت، همسو است. نقطه تمایز و ارزش افزوده این پژوهش، تبدیل کمی این عوامل به راهبردهای عملیاتی اولویت بندی شده و مهم تر از آن، ترجمه این راهبردهای اجتماعی به دلالت ها و اقدامات کالبدی-فضایی مشخص است. این خروجی عینی، پلی میان مباحث نظری توسعه اجتماعی و نیازهای اجرایی برنامه ریزی شهری می زند و می تواند به عنوان نقشه راه

عملی برای تدوین طرح های جامع و تفصیلی آتی فولادشهر مورد استفاده قرار گیرد.

در ادامه راهبردهای عملیاتی مطرح خواهند شد که دسته اول استراتژی های SO هستند که با بهره گیری از نقاط قوت داخلی، به دنبال بهره برداری حداکثری از فرصت های پیش روی بیرونی هستند. هدف این راهبردها، موقعیت یابی تهاجمی و توسعه پایدار شهر فولادشهر در منطقه است.

جدول ۶: تدوین و اولویت بندی کمی استراتژی های SO (نقاط قوت-فرصت)

اولویت استراتژی	ارزش (وزن × امتیاز)	امتیاز	وزن	ترکیب عوامل	استراتژی SO
۲	۰/۵۹	۳/۳۶	۰/۱۸	S1+O2+O7	توسعه اکوتوریسم مبتنی بر تنوع قومی و زیرساخت های سبز
۱	۰/۹۸	۳/۹	۰/۲۵	S1+O1	ایجاد مراکز مشترک پژوهشی با دانشگاه های همجوار
۳	۰/۲۶	۲/۸۵	۰/۰۹	S5+O7	تقویت شبکه های اجتماعی برای انسجام فرهنگی
-	۱/۸۳	-	-	-	جمع کل

چالش های محیطی و حفظ موقعیت رقابتی شهر در منطقه تأکید دارند.

گروه بعد از استراتژی ها با هدف بهره گیری از نقاط قوت داخلی برای خنثی سازی یا کاهش اثر تهدیدهای بیرونی طراحی می شوند. این راهبردها بر مواجهه فعال با

جدول ۷: تدوین و اولویت‌بندی کمی استراتژی‌های ST

اولویت استراتژی	ارزش (وزن × امتیاز)	امتیاز	وزن	ترکیب عوامل	استراتژی ST
۱	۰/۷۹	۳/۵۹	۰/۲۲	S1+S2+T1	توسعه برند شهری مبتنی بر تنوع فرهنگی
۲	۰/۳۶	۲/۷۶	۰/۱۳	S3+S7+T3	ایجاد مراکز مهارت‌آموزی با مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد
۲	۰/۳۶	۲/۷۹	۰/۱۳	S5+T2+T5	توسعه سامانه‌های دیجیتال مدیریت شهری
-	۱/۵۱	-	-		جمع کل

استراتژی‌های WO که با عنوان راهبردهای بازنگری نیز می‌گردند. جدول ذیل، استراتژی‌های WO مربوط به بُعد شناخته می‌شوند، با هدف بهره‌گیری از فرصت‌های محیط اجتماعی فولادشهر را به همراه ترکیب عوامل مؤثر، وزن، بیرونی برای بهبود و جبران نقاط ضعف داخلی طراحی امتیاز و ارزش نهایی هر راهبرد نشان می‌دهد.

جدول ۸: تدوین و اولویت‌بندی کمی استراتژی‌های WO

اولویت استراتژی	ارزش (وزن × امتیاز)	امتیاز	وزن	ترکیب عوامل	راهبرد WO
۱	۰/۳۹	۲/۵۹	۰/۱۵	W1+O5	بهبود دسترسی معلولان به فضاهای عمومی با حمایت استانی
۱	۰/۳۹	۲/۶۱	۰/۱۵	W3+O3	توسعه مراکز مهارت‌آموزی برای جوانان با مشارکت بخش خصوصی
۴	۰/۲۹	۲/۴	۰/۱۲	W2+O7	ارتقای ایمنی فضاهای شهری با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی
۵	۰/۲۸	۲/۵۳	۰/۱۱	W4+O6	ساماندهی امکانات ورزشی محلات با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی
۳	۰/۳۰	۲/۷۱	۰/۱۱	W8+O4	توانمندسازی زنان سرپرست خانوار از طریق فرصت‌های شغلی
۲	۰/۳۲	۲/۴۶	۰/۱۳	W5+O3	بهبود مراکز محله‌ای با مشارکت سازمان‌های مردمی
-	۱/۹۸	-	-		جمع کل

استراتژی‌های WT که تحت عنوان راهبردهای دفاعی بیرونی تدوین می‌شوند. جدول زیر، استراتژی‌های WT دسته‌بندی می‌شوند، با هدف کمینه کردن نقاط شناسایی‌شده برای فولادشهر را به صورت کمی و بر مبنای ضعف داخلی و هم‌زمان، پرهیز از تهدیدهای پیش‌روی ارزش نهایی هر راهبرد، بیان شده است.

جدول ۹: تدوین و اولویت‌بندی کمی استراتژی‌های WT

اولویت استراتژی	ارزش (وزن × امتیاز)	امتیاز	وزن	ترکیب عوامل	راهبرد WT
۲	۰/۴	۲/۶۶	۰/۱۵	W7+T2	تقویت تاب‌آوری اجتماعی در برابر تغییرات اقتصادی
۱	۰/۵۱	۲/۷۱	۰/۱۹	W4+T1	ساماندهی فضاهای عمومی برای مقابله با رقابت منطقه‌ای
۳	۰/۳۹	۲/۴۵	۰/۱۶	W1+T4	برنامه‌ریزی مسکن اقشار کم‌درآمد در برابر افزایش قیمت‌ها
۵	۰/۲۴	۲/۳۸	۰/۱۰	W6+T5	توسعه نظام مراقبت اجتماعی برای سالمندان در شرایط تورم
۴	۰/۳۲	۲/۴۲	۰/۱۳	W5+T3	ایجاد صندوق اضطراری برای کاهش بزهکاری اقتصادی
-	۱/۸۵	-	-		جمع کل

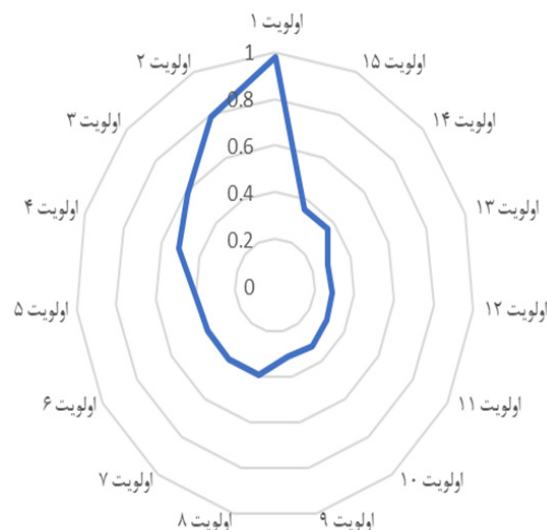
با توجه به تحلیل‌های راهبردی و ارزیابی شرایط محیطی، اولویت‌بندی زمانی و مکانی برنامه‌های توسعه اجتماعی به عنوان نقشه راه اجرایی پیشنهاد می‌شود. این طبقه‌بندی با در نظرگیری فوریت، پیچیدگی، منابع موردنیاز و اثرگذاری هر یک از برنامه‌ها در سه افق کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت طراحی شده است. استراتژی‌های کوتاه‌مدت بر اقدامات سریع‌الاثرب و قابل اجرا در بازه زمانی صفر تا دو سال متمرکزند که عمدتاً شامل پروژه‌های دارای توجیه اقتصادی بالا و نیازمند سرمایه‌گذاری محدود می‌شوند. در

افق میان‌مدت، برنامه‌های ساختاری و زیربنایی که نیازمند مطالعات دقیق‌تر و مشارکت نهادهای مختلف هستند در بازه دو تا پنج سال گنجانده شده‌اند. درنهایت، پروژه‌های تحول‌آفرین و زیرساختی کلان که اثرگذاری آن‌ها مستلزم گذشت زمان و سرمایه‌گذاری گسترده است در دسته بلندمدت قرار گرفته‌اند. این اولویت‌بندی با تطبیق مکانی برنامه‌ها با ویژگی‌های جغرافیایی و اجتماعی هر منطقه تکمیل شده است تا حداکثر همخوانی بین نیازهای محلی و راهکارهای پیشنهادی ایجاد گردد.

جدول ۱۰: اولویت‌بندی استراتژی‌ها با استفاده از QSPM

رتبه	استراتژی	دسته	ارزش	زمان اجرا	مکان اجرا
۱	ساماندهی فضاهای عمومی برای مقابله با رقابت منطقه‌ای	WT	۰/۵۱	فوری (۶ ماه)	فضاهای عمومی و پارک‌های شهری
۲	ارتقای ایمنی فضاهای شهری با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی	WO	۰/۲۹	کوتاه‌مدت (۸ ماه)	معابر اصلی و اماکن عمومی
۳	بهبود دسترسی معلولان به فضاهای عمومی با حمایت استانی	WO	۰/۳۹	کوتاه‌مدت (۹ ماه)	فضاهای عمومی و ساختمان‌های اداری
۴	توسعه برند شهری مبتنی بر تنوع فرهنگی	ST	۰/۷۹	کوتاه‌مدت (کمتر از ۱ سال)	مرکز شهر و نقاط گردشگری
۵	ایجاد صندوق اضطراری برای کاهش بزهکاری اقتصادی	WT	۰/۳۱	کوتاه‌مدت (۱ سال)	مناطق پرخطر و حاشیه‌ای
۶	ساماندهی امکانات ورزشی محلات با بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی	WO	۰/۲۸	میان‌مدت (۱،۵ سال)	زمین‌های ورزشی محلات
۷	بهبودی مراکز محله‌ای با مشارکت سازمان‌های مردمی	WO	۰/۳۲	میان‌مدت (۱-۲ سال)	مراکز محلات و مجتمع‌های مسکونی
۸	ایجاد مراکز مشترک پژوهشی با دانشگاه‌های همجوار	SO	۰/۹۸	میان‌مدت (۱-۳ سال)	مناطق دانشگاهی و مراکز تحقیقاتی
۹	توسعه اکوتوریسم مبتنی بر تنوع قومی و زیرساخت‌های سبز	SO	۰/۵۹	میان‌مدت (۲ سال)	مناطق طبیعی و زیست‌محیطی
۱۰	توسعه مراکز مهارت‌آموزی برای جوانان با مشارکت بخش خصوصی	WO	۰/۳۹	میان‌مدت (۲ سال)	مناطق جوان‌نشین و مراکز آموزشی
۱۱	توانمندسازی زنان سرپرست خانوار از طریق فرصت‌های شغلی	WO	۰/۳۰	بلندمدت (۳ سال)	مناطق کم‌درآمد و مراکز حمایتی
۱۲	تقویت تاب‌آوری اجتماعی در برابر تغییرات اقتصادی	WT	۰/۴	بلندمدت (۳-۵ سال)	محلات و مراکز اجتماعی
۱۳	برنامه‌ریزی مسکن اقشار کم‌درآمد در برابر افزایش قیمت‌ها	WT	۰/۳۹	بلندمدت (۳-۵ سال)	مناطق حاشیه‌نشین و کم‌برخوردار
۱۴	توسعه سامانه‌های دیجیتال مدیریت شهری	ST	۰/۳۶	بلندمدت (۴ سال)	شهرداری و مراکز مدیریتی

با توجه به تحلیل‌های راهبردی و ارزیابی شرایط محیطی، اولویت‌بندی برنامه‌های توسعه اجتماعی در قالب نقشه راه اجرایی ارائه می‌شود. کاربست این راهبردها در برنامه‌ریزی کالبدی فولادشهر از طریق تبدیل آن‌ها به پروژه‌های فضایی-کالبدی امکان‌پذیر خواهد بود. این تبدیل راهبردهای اجتماعی به مداخلات کالبدی، امکان تحقق توسعه کالبدی پایدار را فراهم می‌آورد که در شاخص‌های مورد مطالعه این پژوهش از قبیل عدالت در توزیع زیرساخت‌های سبز، بهبود دسترسی به فضاهای عمومی و ارتقای امنیت اجتماعی تجلی می‌یابد. بدین ترتیب، خروجی نهایی این پژوهش، نقشه راهی است که پیوند مستقیمی بین راهبردهای توسعه اجتماعی و اسناد برنامه‌ریزی کالبدی (طرح‌های جامع و تفصیلی) برقرار می‌سازد. به منظور درک بصری و مقایسه جامع اولویت‌های راهبردی شناسایی شده، نمودار ۱۲ ارائه شده است.

شکل ۵. عنکبوتی اولویت‌بندی استراتژی‌ها

جمع‌بندی

شهر فولادشهر، به عنوان یک سکونتگاه برنامه‌ریزی شده و مهاجرپذیر، تجربه گذار جمعیتی و هویتی منحصربه‌فردی را از یک شهر صرفاً صنعتی-کارگری به شهری با ترکیب اجتماعی پیچیده پشت سر گذاشته است. این تحول، همچون نمونه‌ای عینی از تعامل پویای ساختار جمعیتی با سازمان فضایی شهر، لزوم بازنگری در الگوی توسعه کالبدی و تلفیق آن با راهبردهای اجتماعی را، آن‌چنان که در ادبیات توسعه پایدار شهری بر آن تأکید می‌شود، آشکار می‌سازد.

تحلیل وضعیت، قوت‌هایی چون تنوع قومی و همزیستی مسالمت‌آمیز را نشان می‌دهد که مطابق با مبانی نظری سرمایه اجتماعی (صفرعلیزاده و همکاران، ۱۴۰۱)، پتانسیل تبدیل به عاملی تسهیل‌گر برای توسعه پایدار را دارند. با این حال، این قوت‌ها در تقابل با ضعف‌های ساختاری عمیقی همچون کاهش حس تعلق، ضعف مشارکت جوانان و نابرابری فضایی در دسترسی به خدمات قرار می‌گیرند. این چالش‌ها، یافته‌های پیشین پژوهش‌هایی که بر مشکلات هویت مکانی (وارثی و همکاران، ۱۳۹۰) و شاخص‌های اجتماعی در شهرهای جدید پیرامون اصفهان (کیوانداریان و شهابیان، ۱۳۹۶) تأکید داشتند را تأیید و تشدید می‌نماید. این وضعیت دوگانه، شکاف بین پتانسیل ذاتی شهرهای جدید برای ایجاد جوامعی منسجم (صابونی و همکاران، ۱۳۹۹) و واقعیت اجرایی آن‌ها در مواجهه با پیچیدگی‌های اجتماعی را عینیت می‌بخشد.

راهبردهای پیشنهادی این پژوهش، پاسخی عملیاتی به این تناقض و در راستای تکمیل سیر مباحث نظری است. محورهای سه‌گانه تقویت پیوندهای اجتماعی، توسعه هوشمند فضای شهری و ایجاد حکمروایی کارآمد، درصدد هستند تا از یک‌سو، تنوع قومی را از یک ویژگی ایستا به موتور محرکه‌ای برای توسعه دانش‌بنیان (با استفاده از فرصت همجواری با مراکز علمی) و گردشگری خلاق تبدیل کنند و از سوی دیگر، عدالت فضایی را از طریق باز توزیع عادلانه خدمات و کاربری‌ها محقق سازند. مجموعه برنامه‌های عملیاتی ارائه‌شده (از توسعه اکوتوریسم قوم‌محور و ساماندهی فضاهای عمومی تا توانمندسازی گروه‌های خاص و نظام‌مندسازی مدیریت محله‌ای)، در حقیقت ترجمه عینی و کالبدی همین راهبردهای کلان به اقداماتی اجرایی است.

درنهایت، این پژوهش نشان می‌دهد که غلبه بر چالش‌های فولادشهر و تحقق شهری عادلانه و تاب‌آور، مستلزم گذار از برنامه‌ریزی کالبدی ایستا به مدل‌های انعطاف‌پذیر و پیش‌بینانه است. مدل‌هایی که بتوانند هم‌زمان پاسخگوی نیازهای جمعیتی در حال تغییر (مانند سالمندی) باشند و فضای فیزیکی شهر را به بستری فعال برای نهادینه‌سازی مشارکت، تقویت سرمایه اجتماعی و تحقق عدالت فضایی تبدیل کنند. خروجی این تحقیق، چارچوبی راهبردی و عملیاتی را ارائه می‌دهد که می‌تواند مستقیماً مبنای بازنگری در طرح‌های جامع و تفصیلی آتی قرار گیرد و شکاف بین آرمان‌های توسعه اجتماعی و واقعیت‌های برنامه‌ریزی فضایی را پر نماید.

منابع

- اکبری، مصطفی، اکبری، مجید، بوستان احمدی، وحید و موسوی، سید چمران (۱۴۰۱). «بررسی شاخص‌های سرمایه اجتماعی و ارتباط آن با توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: کلانشهر اهواز)». نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۶۶ (۲۲)، ۱۰۵-۱۲۳.
- خسروی حاجی‌وند، ایرج، خادم‌الحسینی، احمد، صابری، حمید و مؤمنی، مهدی (۱۳۹۹). «سنجش میزان هماهنگی مدیریتی شهر جدید فولادشهر با سکونتگاه‌های پیرامون». نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۳ (۱)، ۵۳۶-۵۵۱.
- زندگی‌آبادی، علی و زنگنه، مهدی (۱۳۹۳). «شهروندی مشارکتی و نقش آن در بهینه‌سازی مدیریت شهری، مطالعه موردی منطقه ۱ شهر مشهد». پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۲ (۲)، ۲۱۹-۲۳۸.
- شیرانی سرمازه، نازنین، سبزیبائی، غلامرضا، شیرانی، نرگس و دشتی، سیده سولماز (۱۳۹۸). «برآورد ظرفیت برد گردشگری در پارک‌های شهری مطالعه موردی: بوستان خلیج فارس فولادشهر». پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۱۰ (۱۹)، ۶۱-۷۲.
- صفرعلیزاده، اسماعیل، اکبری، مجید، بوستان احمدی، وحید و موسوی، سید چمران (۱۴۰۱). «بررسی شاخص‌های سرمایه اجتماعی و ارتباط آن با توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: کلان‌شهر اهواز)». تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۲ (۶۶)، ۱۰۵-۱۲۳.
- کاظمی دارافشانی، اکرم و شفیع، زاهد (۱۳۹۴). «بررسی عملکرد شهرداری‌ها از دیدگاه حکمروایی خوب شهری نمونه مورد مطالعه: شهر جدید فولادشهر». کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین در مهندسی عمران، معماری، محیط‌زیست و مدیریت شهری، تهران، ایران.
- کیوانداریان، الهام و شهابیان، پویان (۱۳۹۶). «رتبه‌بندی شهرهای جدید پیرامون شهر اصفهان از نظر توسعه‌های فرهنگی و اجتماعی و بررسی رابطه میان این دو بعد توسعه». کنگره ملی مدیریت و برنامه‌ریزی شهری نوین، تهران، ایران.
- وارثی، حمیدرضا، علی‌زاده، جابر و صالحی، مریم (۱۳۹۰). «تحلیل و ارزیابی احساس هویت ساکنین در شهرهای جدید (نمونه موردی: شهر جدید فولادشهر)». برنامه‌ریزی فضایی، ۱ (۳)، ۱۰۵-۱۲۳.
- طرح بازنگری در طرح جامع (۱۳۹۳).
- صابری دهنو، فرشید، امیری، وحید و سلطانی، لیلا (۱۳۹۴). «بررسی رابطه سطح کیفیت زندگی و میزان مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی شهر (مطالعه موردی: شهر نجف‌آباد و فولادشهر)». دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی، تهران، ایران.
- Kazemi Darafshani, A., & Shafiei, Z. (2015). Investigating the performance of municipalities from the perspective of good urban governance case study: Fooladshahr new town. International Conference on New Achievements in Civil Engineering, Architecture, Environment and Urban Management, Tehran, Iran. (in Persian)
- Khavandarian, E., & Shahahian, P. (2017). Ranking of new towns around Isfahan in terms of cultural and social developments and investigating the relationship between these two dimensions of development. National Congress of Modern Urban Management and Planning, Tehran, Iran. (in Persian)
- Khosravi Haji Vand, I., Khademolhosseini, A., Saberi, H., & Momeni, M. (2020). Measuring the managerial coordination of Fooladshahr new town with surrounding settlements. New Attitudes in Human Geography, 13(1), 536-551. (in Persian)
- Sabori Deno, F., Amiri, V., & Soltani, L. (2015). Investigating the relationship between the quality of life and the level of women's participation in urban economic activities (Case study: Najafabad and Fooladshahr cities). Second National Conference on Sustainable Development in Geography and Planning, Architecture and Urban Science, Tehran, Iran. (in Persian)
- Sefralizadeh, E., Akbari, M., Bustan Ahmadi, V., & Mousavi, S. C. (2022). Investigating social capital indicators and its relationship with sustainable urban development (Case study: Ahvaz metropolis). Applied Research in Geographical Sciences, 22(66). (in Persian)
- Shiraani Sarmaze, N., Sabzghabaei, G. R., Shirani, N., & Dashti, S. S. (2019). Estimation of tourism carrying capacity in urban parks case study: Persian Gulf Park of Fooladshahr. Urban Ecology Researches, 10(19), 61-72. (in Persian)
- Comprehensive Plan Revision Plan. (2014). (in Persian)
- Varesi, H. R., Alizadeh, J., & Salehi, M. (2011). Analysis and evaluation of the sense of identity of residents in new cities (Case study: Fooladshahr new town). Spatial Planning, 1(3). (in Persian)
- Zangi Abadi, A., & Zanganeh, M. (2014). Participatory citizenship and its role in optimizing urban management, case study: District 1 of Mashhad. Urban Planning Geography Research, 2(2), 219-238. (in Persian)

منابع انگلیسی (ترجمه شده از فارسی)

- Akbari, M., Akbari, M., Bustan Ahmmadi, V., & Mousavi, S. C. (2022). Investigating social capital indicators and its relationship with sustainable urban development (Case study: Ahvaz metropolis). Journal of Applied Research in Geographical Sciences, 22(66), 105-123. (in Persian)